

זכור אהבת קדומים - מתולדותיו של סבא שלמה ספיר

כך זה יוצא לכבוד שמחת בר המצווה של בננו היקר, שלמה נ"י, ולזכרו של סבי מורי, שלמה נפתלי ספיר ז"ל. בחסד ה' ובעזרת חברים מבני הישיבה, זכינו להשלים סיכומי שיעורים והערות על שלושה פרקים נוספים בספר משלי עם ביאור הגר"א, המבוססים על שיעוריו של מו"ר הרב יצחק בן-שחר שליט"א, הנמסרים בבית מדרשנו שבקדומים.

בסופו של כך זה, המודפס במהדורה פנימית, צורף קונטרס קטן, הכולל דברי תורה שנמצאו בין המסמכים שנשארו בביתם של סבא שלמה וסבתא שושנה ספיר ז"ל.

ברוך ה' אשר זיכני בהורים ובסבים שגידלו אותי על ערכי תורה ויראת שמים, ובזכות מידותיהם הטובות ושמם הטוב, זכיתי גם לקרבתם ואהבתם של תלמידי חכמים ומחנכים גדולים, מראשית כניסתי לתורה בישיבת כפר הרא"ה אצל הרב משה צבי נריה זצ"ל, שהיה מדריךכם בבני עקיבא של סבי וסבתי ז"ל, ולאחר מכן מורי ורבותי הרב אברהם קורצווייל שליט"א, מראשי ישיבת קרני-שומרון, והרב יצחק בן-שחר שליט"א, ראש ישיבת קדומים, שלמדו שניהם יחד עם אבי במדרשיית נועם בפרדס חנה לפני ששים שנה ויותר.

ולציון יאמר איש ואיש יולד בה

סבי מורי, המורה, המחנך והמנהל נפתלי שלמה ספיר בן ר' ברוך מנחם¹ נולד בירושלים, בשכונת מאה-שערים ביום ששי י"ג טבת ה'תרפ"א, בן בכור לאמו מרת שושנה (רייזל) איטה לבית ליואן.

¹ הסבא ברוך היה בנו של ר' נפתלי בן רבי יחזקאל שבזיז, שהיה חבר בקהילת האשכנזים הפרושים, תלמידי הגר"א בירושלים, וכנראה היה מראשי 'כולל פינסקי' (מצאנו את שמו חתום ביניהם על 'קול קורא לעזרה לאחים בצרה', שנשלח מירושלים לתפוצות). סבא סיפר שר' נפתלי היה מבוני בית כנסת 'החורבה' בעיר העתיקה, ומאז זכה לכינוי 'נפתלי בונה'. סבא נפתלי נפטר בתאריך י"ט כסלו בשנת תרע"ו, בתקופת מלחמת העולם הראשונה, וסבא לא

בילדותו של סבא, עברו הסבא ברוך והסבתא שושנה לגור בתל-אביב, בבניין שהוקם ע"י אביה של סבתא שושנה, הסבא פסח אליהו ליאון, כאשר בתל-אביב עבד הסבא ברוך כשוחט. מתוך חרדה לחינוכו הטהור,² נשלח סבא בגיל צעיר מאוד לגדול בבית סבו, ר' פסח אליהו ליאון, בירושלים. כך התחנך סבא בילדותו בירושלים בבית סבו, וזכה לטיפול וחינוך מסור בידי אשתו השנייה של סבא פסח אליהו, הדודה אסתר, וכן אחיותיה המשכילות של אמו. לדברי סבא, דודותיו החלו ללמד אותו קריאה וכתובה כבר בגיל שלוש.

לאחר שסיים את בית הספר היסודי, המשיך סבא שלמה ללמוד בסמינר מזרחי למורים, בראשותו של הרא"ם ליפשיץ. סבא זכה ללמוד בסמינר מפייהם של תלמידי חכמים מובהקים, כגון הרא"מ ליפשיץ, הרב ש"י זוין, הרב שלמה אסף ועוד. יחד עמו למדו חברים נוספים שצמחו לת"ח ולאנשי חינוך שתרמו רבות להקמת המסגרות החינוכיות לבני היישוב החדש וביסוסן לפני קום המדינה ולאחריה. בין חבריו בסמינר היו גם אביו ואמו של מו"ר הרב יצחק שליט"א, ר' אפרים ושושנה בן-שחר, שהיו אף הם למנהלים ומפקחים, שתרמו רבות להתפתחות מערכת החינוך הממלכתי-דתי. סבא סיים את לימודיו בסמינר בשנת תרצ"ט, והוא בן י"ח שנה.

חנוך לנער על פי דרכו

סבא סיפר, שאביו, ר' ברוך מנחם, שלמד בישיבת 'עץ חיים' בירושלים, החל אף הוא לימודי הוראה במחזור הראשון בסמינר. אבי מורי מתאר את סבא ברוך כתלמיד חכם בעל הדרת פנים וכתב נאה במיוחד. אולם, הוא לא סיים את לימודיו בסמינר, אלא פנה ללימוד מקצוע השחיטה. סבא שלמה סיפר שנסיבות עזיבתו את הסמינר היו קשורות באירוע שבו גער אחד המורים בתלמיד שהגיע ללימודים במכנסים או בנעליים קרועות. הסבא ברוך,

זכה להכירו. אשתו של ר' נפתלי, הסבתא חיה פרידא נפטרה בכ"ט ניסן בשנת תרפ"ט, כאשר סבא היה בן שמונה.

² כך סיפרה אמו, הסבתא שושנה איטה, שסבא נשלח לירושלים, על מנת ללמוד שם בבית הספר 'תחכמוני'.

שהיה איש אמת תקיף, ידע שאותו תלמיד הגיע ממשפחה ענייה, ולא היה לו כסף לקניית בגדים, ולכן התקומם על התנהגותו של המורה, וכנראה התפרץ כלפיו בחריפות. סבא סיפר שלאחר אירוע זה, הרא"ם ליפשיץ קרא אליו את הסבא ברוך, ואמר לו שהוא לא רואה אותו כבעל מזג מתאים להיות מורה, והוא ממליץ לו לפנות ללימוד מקצוע השחיטה...

סבא סיפר לי כמה פעמים, שהוא חושב שבתקופת לימודיו בסמינר, הרא"ם ליפשיץ הרגיש מידה מסויימת של מחוייבות כלפיו, כפיצוי כלפי הסבא ברוך על כך שהרחיקו ממקצוע ההוראה.

מצאנו מכתב בכתב ידו של הילד שלמה ספיר בהיותו בן תשע שנים, שנשלח מבית סבו בירושלים להוריו ולאחיו הקטן, משה, שגרו בתל-אביב. במכתב זה ביקש סבא את רשות הוריו להצטרף לתנועת הצופים. אינני יודע מה היתה תשובתם של הוריו לבקשה זו, אך אנו יודעים שבהמשך ימי נערוותו היה הנער שלמה ספיר פעיל דווקא בסניף בני עקיבא בירושלים. במקביל ללימודיו בסמינר היה סבא חבר בסניף ירושלים בתקופה שבה הנהיג אותו הרב משה צבי נריה, שלמד אז בישיבתו המרכזית של הרא"ה קוק זצ"ל.

במסגרת בני עקיבא נוצרה גם ההיכרות בין סבא לסבתא שושנה ז"ל, שהגיע מעפולה ללמוד בסמינר מזרחי למורות, והצטרפה אף היא לסניף בני עקיבא בירושלים. סבא, שלמד בשנתון בוגר ממנה בשנה, סייע לה בלימודים, וכך החל להיווצר הקשר ביניהם.

ולוקח נפשות חכם

מיד אחר סיום לימודיו, בשנת תרצ"ט-ת"ש, נשלח סבא ללמד בבית הספר במושב הצעיר 'שדה יעקב' שבעמק יזרעאל. למעשה, מדובר היה בבית ספר שכלל כיתה אחת רב גילאית, ובו היה סבא ממלא את כל התפקידים מתפקיד המנהל והמורה ועד תפקיד אב הבית.

לאחר כשנה, עבר סבא לנהל באופן דומה את בית הספר במושב כפר פינס. בית הספר שם היה כבר יותר גדול, ודרש העסקה של

מורים נוספים. הקשר של סבא עם סבתא שושנה נמשך, וכנראה במהלך השנה שבה לימד סבא בשדה יעקב, סיימה סבתא שושנה את לימודיה בסמינר וחזרה לבית הוריה בעפולה.

ביום ג' אלול שנת ה'תש"א נישאו סבא שלמה וסבתא שושנה, ומיד לאחר מכן הצטרפה סבתא אל סבא בכפר פינס, ושימשה כמורה לשכבות הגיל הרך, גן וכיתה א', בבית הספר בכפר פינס.

מאוחר יותר, בשנת תש"ב, עברו סבא שלמה וסבתא שושנה ללמד בבית הספר שבמושב כפר הרא"ה בעמק חפר. בתקופה זו שכרו חדר בביתה של הרבנית, אשתו של הרב אריה בינה, שהיה בעל משק במושב ור"מ בישיבתו החדשה של הרב נריה בכפר הרא"ה.³ סבא וסבתא לימדו בבית הספר היסודי של המושב, ובמסגרת זו קלטו שם גם מ'לדי טהרן', שמולטו מאירופה מציפורני הנאצים, והגיעו לארץ ישראל ללא הוריהם. בתוכם היה גם הרב יהושע רוזן זצ"ל ואחותו. את הרב יהושע פגשתי לראשונה בשנת תשנ"ח, והרשימה אותי מאוד מידת הכרת הטוב שלו והערכתו הרבה לסבא ולסבתא גם לאחר למעלה מחמישים שנה, עד כדי כך שאף טרח והגיע מירושלים לגבעת-שמואל להשתתף ביום ההולדת - 80 של סבא בשנת ה'תשס"א.

בשנת תש"ה נולד אבי מורי, ונקרא ע"ש הסבא פסח אליהו. עוד בהיותו תינוק עברה המשפחה הצעירה לתל-אביב, אולי על מנת להיות קרובים יותר להוריו של סבא, ואולי על מנת להתקדם בשליחותם החינוכית, שלמעשה היתה מרכז חייהם של סבא וסבתא עד סוף ימיהם. בכל אופן, מלחמת העצמאות עברה על המשפחה בתל-אביב, ומיד לאחריה התגייסו סבא וסבתא להוראה ולניהול בתי ספר ומסגרת חינוך במחנות ובשכונות העולים החדשים שנתקבצו ובאו לארץ ממזרח ומערב.

סבא ניהל בתי ספר ומסגרות לימוד בתל-אביב וברמת-גן במשך למעלה משלושים שנה. בין השאר, לימד בשכונת התקוה, ולאחר מכן ניהל בית ספר בשכונת 'שיך מוניס' (לפני שהפכה ל'רמת

³ בתקופה זו היה הרב בינה נתון בשבי הגרמני, שבו נלכד בהיותו בשורות הצבא הבריטי, אליו התגייס בראשית ימי המלחמה. הרב בינה שוחרר מן השבי ושב לביתו רק בקיץ תשי"ה, לאחר שהסתיימה המלחמה.

אביב), ובנוסף לימד בבית ספר ערב לנוערים עובדים. בהמשך, ניהל את בית הספר הממ"ד בר-אילן בתל-אביב, ולאחר מכן את בית הספר הממ"ד יבנה ברמת גן. חלק גדול מתקופה זו היה גם חבר הנהלת הסתדרות המורים הארצית, ובשנת תש"ל אף יצא כנציג רשמי של מדינת ישראל לביקור בגרמניה המערבית.

בשנת 1982 פרש סבא לגמלאות, ועבר יחד עם סבתא לדירה חדשה ביישוב המתפתח גבעת-שמואל. סבא הסביר לי לא פעם, שהחליט שהגיע הזמן לפרוש ברגע שהרגיש שהוא מתקשה מעט בעלייה במדרגות לכיתות שבקומה השנייה שבבית הספר. לדבריו, ראה עצמו כבלתי כשיר לנהל מחמת החשש שיימנע מלעלות ולבקר באחת הכיתות בשעת הצורך משיקול של הקושי הפיסי והמאמץ הכרוך בעלייה במדרגות.

מחיל אל חיל

בשנים שלאחר פרישתם זכו סבא וסבתא להכרה והוקרה על פועלם בשדה החינוך במשך למעלה מארבעים שנה, ובין השאר, קיבלו את פרסי 'יקיר החינוך הדתי'. אולם, גם לאחר פרישתם והמעבר לגבעת שמואל, היו סבא וסבתא פעילים מאוד הן בתחום החינוך והן בקהילה החדשה שהצטרפו אליה. סבתא, אמנם פרשה מניהול בית הספר 'נצח בנות' בפתח-תקוה, שאותו ניהלה במשך עשרים וחמש שנה, אך המשיכה להוות יועצת, מדריכה ומגבשת לצוות שהמשיך את עבודתה בבית הספר, וראה בה מורת דרך. בנוסף, הקימה סבתא יחד עם סבא מועדון לקשישים בגבעת-שמואל. שם יצרו מקום מפגש ותעסוקה לקשישים גלמודים, היו מלמדים עברית לעולים קשישים שהתקשו לקלוט את השפה, ומדריכים אותם בהתנהלות והשתלבות נכונה בחיי היום יום בבית, בחיק המשפחה ובחברה.

סבא היה ממקימי בית הכנסת 'בית מתתיהו', מיוזמי ומקימי גמ"ח קהילתי ביישוב, וכן מהיוזמים והמובילים של הקמת משכן הקבע של בית הכנסת, והיה מכונה ע"י המתפללים 'נשיא בית הכנסת'.

במשך שנים לימד סבא את ילדי גבעת שמואל, דתיים ושאינם, להניח תפילין ולקרוא בתורה ובנביא לקראת בר המצווה, והיה מעלה אותם לקריאת התורה וההפטרה בבית הכנסת 'בית

מתתיהו'. גם אנו, הנכדים, זכינו ללמוד אצלו את קריאת התורה וההפטרה לקראת בר המצוה, וברוך ה', הוא גם זכה לראות אותי ואת כל אחי נכנסים לתורה, למצוות ולחופה.

סבתא שושנה נפטרה בתאריך ז' באדר א' תשנ"ז לאחר מאבק חוזר במחלת הסרטן. פטירתה של סבתא היתה קשה מאוד לסבא, שאהב אותה מאוד, והוא התמיד לזכור ולהזכיר אותה בעגווע רב בכל זמן. סבא היה כבר מוגבל פיסיית בתנועה ובראייה, אך עם כל זאת, התגבר והמשיך להיות אדם פעיל, חברותי, שמח ומעורב עם הבריות, בין זקנים ובין צעירים (בעיקר צעירים, כי כזה היה...)

בנבורות

בשנות גבורותיו הוסיף סבא להיות חיוני ברוחו, למרות כל מגבלותיו, שהציבו לו אתגרים בכל תחומי פעילותו. סבא הקפיד מאוד על תפילה בבית הכנסת במניין במשך כל ימות השבוע, על קביעת עיתים לתורה, וכן על מעורבות קהילתית וחברתית, עד שלמעשה כל סדר יומו סבב סביב ניהול הזמן הנכון במטרה להגיע בזמן לכל התפילות ולהספיק לשמור את כל קביעותיו בלימוד אישי, בשיעורים ועם חברותות מבוגרות וצעירות. הוא השקיע בכך הרבה מזמנו ומהונו, ובהתאם לכך, מתוך הערכה רבה של הקהילה לאישיותו, לגבורתו ולדבקותו בתורה ובתפילה, זכה לעזרה של אנשים טובים מקרב קהילת גבעת-שמואל, שהיו מגיעים לביתו ללמוד עמו בחברותא, ולוקחים אותו לתפילות ולשיעורים בשמחה. אחת ממעלותיו של סבא, שידע כל ימיו לתת ולתרום, שידע גם לבקש עזרה כשהיה צריך, ולא התבייש לפנות לחברים ובני משפחה כאשר הזדקק. אמנם, בדרך כלל היו הבקשות לא לצרכיו האישיים, אלא לצורך תורה, תפילה ויוזמות ציבוריות. כמובן, גם אז השתדל תמיד לגמול כראוי לכל אחד כראוי בכל מה שיכל החל מתשלום הגון ועזרה ועד להכרת הטוב כנה ואמיתית.

בשנותיו האחרונות, כאשר המגורים בדירה לבדו היו מסוכנים לשלומו ובריאותו של סבא, ולא נמצא פתרון מתאים של אדם שידור עמו בבית, עבר סבא לבית הורים בשכונת אחוזה שבחיפה. אף שמדובר היה במקום תורני, שהתקיימו בו תפילות שיעורים

ולימוד תורה, השהות שם בניתוק ובמרחק מן הקהילה הצעירה של גבעת-שמואל היתה קשה לסבא. סבא היה ונשאר תמיד צעיר ברוחו, ולא התאימה לו חברת הקשישים.

הזקנה החלה לתת את אותותיה בסבא, והנשימה והתנועה נעשו קשות לו יותר ויותר. סבא הלך ונחלש בגופו, אך רוחו נותרה איתנה, והוא המשיך לשאוף תמיד למצות את עצמו יותר ויותר, לקוות ואף לפעול בשאיפה לשיפור במגבלותיו השונות גם כאשר בפועל הן הלכו והחמירו. סבא היה ונשאר איש שיחה נעים ומחכים, אשר משרה סביבו שמחה ותקווה, ומלא אהבה לכולם.

זכינו לבקרו עם ילדינו בחג הפסח של שנת ה'תשס"ט, ומצאנו אותו חלש, אך צלול ושמח. בצאת 'אסרו-חג' פסח, בליל כ"ד בניסן, סבא הלך לעולמו בבית ההורים בחיפה, ונטמן למחרת לצדה של סבתא שושנה ז"ל בבית העלמין סגולה בפתח-תקוה.

ויקרא בהם שמי ושם אבותי...

כאמור, סבא שלמה נפתלי נקרא על שמו של סבו, ר' נפתלי שבזי ז"ל. גם אבי מורי שליט"א נושא את שמו של הסבא רבה שלו, ר' פסח אליהו ליאון ז"ל. אף אותי זיכו הורי בשמו של סבא, הסבא ברוך ז"ל (שהלך לעולמו בתאריך ו' כסלו ה'תשל"א).

יחד עם הורי, גדלנו לתורה ולמצוות שני סבים אהובים, סבא שלמה נפתלי מצד אבי וסבא יוסף אריה מצד אמי. סיבב ה', ואף אבותיהם הצדיקים של הורי אשתי היקרה נשאו שמות מקבילים - סבא שלמה אלזמי ז"ל וסבא יוסף חיים הרוש ז"ל. שניהם הלכו לעולמם בטרם זכו לראות נכדים, אך אותנו זיכה הקב"ה, לקרוא יחד את ילדינו על שמות אבות אבותינו. בננו הששי, שאותו זכה גם סבא שלמה לראות, נולד בערב שבת, נר חמישי של חנוכה ה'תשס"ט, ונקרא יוסף. לאחר פטירתו של סבא, בבוקר יום השבת, א' מרחשון ה'תשע"א, תוך כדי קריאת ההלל, זכינו ללידתו של בננו השביעי, ונקרא שמו שלמה נ"י.

יהי רצון שתעמוד גם לילדינו זכות אבותינו הקדושים, ויגדלו בתורה, בחכמה ובמידות טובות, מתוך יראת שמים טהורה ובריאה, וימצאו חן ושכל טוב בעיני א-להים ואדם.